

VUSÛLÎ DİVÂNÎ'NDA GEÇEN AYET-İ KERÎME VE HADİS-İ ŞERİFLER

Dr. Emel NALÇACIGİL ÇOPUR*

Öz

Asıl adı Mehmed olan Vusûlî, 1523 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Abdullah Ağa, 2. Selim'in şehzadelîği döneminde kapıcı başıdır. Medrese tahsilinden sonra Şehzade Selim'in yanında bulunan Vusûlî, onun desteğiyle müderrisliğe tayin edilir. İstanbul'da Eski İbrâhim Paşa Medresesi'ndeki görevinden ayrılıp bir süre sonra kadılığa terfi eder. Konya ve Kütahya'daki kadılık görevinin ardından 2. Selim'in tahta geçmesi ile İstanbul kadılığına getirilir. 16. asrın şairlerinden Vusûlî, 2. Selim adına kaleme aldığı Selim-nâme ile üne kavuşmuştur. Mayıs 1590'da vefat eden şairin kabri İstanbul Eyüp sultan'dadır (Öztürk, 2013: 43/143). Tezkire sahipleri arasında Beyânî, Vusûlî için fesâhat ve belâgat ikliminin sultanı olduğunu belirtirken; Hasan Çelebi ise şiirleri latif ve makbuldür diyerek şair hakkında görüşünü bildirmiştir. Kendi şiirlerini övmeyen Vusûlî, Divânı'nda Türk şairlerinden Bâkî ile İran şairlerinden Enverî'nin tuttıkları yolu benimsediğini dile getirmektedir (Taş, 2008: 37). Divânı'nda ayetlerden ve hadislerden faydalanan Vusûlî, dünya hayatının geçiciliğini anlatmıştır. Böylece fikirlerini güçlendirmiştir.

Anahtar kelimeler: Vusûlî, Divân, Ayet, Hadis.

Verses of Quran and Hadiths which Take Part in the Divan of Vusûlî

Abstract

Vusûlî was born in 1523 in İstanbul that his real name is Mehmed. Abdullah Ağa who is his father was a "kapıcıbaşı" at age of prince Selim. Vusûlî was assigned to "müderres" by prince Selim's supports after his education of "medrese" he has stood down his job that in madrasah of İbrahim Pasha the old. After a while he has prefermented to "kadılık" as Selim the second has accessed to throne, Vusûlî prefermented to "kadılık" of İstanbul, asret his duty in Konya and Kütahya. Vusûlî that included poets of 16th century have become famous with "Selim-nâme", poems that written for Selim the second. The poet's- who died on May in 1590- tomb is in Eyüp sultan, İstanbul (Öztürk, 2013: 43/143). Beyânî, has "Tezkire"-has stated about Vusûlî that he is the sultan of speaking and using grammar of the language well. Hasan Çelebi said about him that his poems are quite satisfactory in his age. Vusûlî has not praised his own poems. He has took as leader Baki from Turkish poets and Enverî from Persian poets, explained it in his "Divân". He benefit from ayet (verse of the Kuran) and hadis in his Divân. Vusûlî strengthened his ideas and thoughts in the poems.

Keywords: Vusûlî, Divân, Verse of the Kur'an, Hadith.

* Selçuk Üniversitesi Türk Dili Okutmanı.

1. Giriş

Klasik Türk edebiyatı, yaklaşık altı asra ışık tutan adeta çınarlaşarak bugün bizleri kucaklayan bir edebiyattır. Edebiyatımızın bu kadar uzun soluklu ve etkili olmasındaki en önemli unsurlardan biri de şairlerimizin yaşadıkları dönemi en güzel şekilde tahlil ederek duygu ve düşüncelerini eserlerine yansıtmaları gelir. Aynı zamanda birer bilgin de olan eski Türk edebiyatı mümessilleri şiirlerinde ustaca edebî sanatları kullanmışlardır. Ayrıca şairlerimiz dönemin atmosferinden etkilenerek eserlerinde fazlasıyla Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber'in hadisleri ile bu doğrultuda gelişen tasavvufî düşünce sisteminden ilham alarak iktibas, iktibas gibi manaya dayalı telmih sanatı ve tedâîlerle beyitlerini süslemişler, sözlerine delil getirmişlerdir.

Tüm klasik Türk edebiyatı şairleri gibi Vusûlî de Divânı'nda Kur'ân-ı Kerim ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadislerinden yararlanarak beyitlerinde iktibas sanatını gerçekleştirmiştir. Kur'an doğrultusunda dünya hayatının aldaticılığına, Yüce Kitabımızda adı geçen peygamberlere sevgiliye ait bazı özellikleri onlara ait mucizelerle benzeterek ayetlere telmihte bulunmuştur. Vusûlî'nin Divânı'nda daha çok telmih edilen, vezin gereği kısmî iktibas yapılan ayet-i kerîmeler ve hadis-i şeriflere rastlanmaktadır.

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane *İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kit.* 10160 numarada kayıtlı olan Vusûlî Divânı isimli yazma, şairin bilinen tek nüshasıdır. Yazmayı Doç. Dr. Hakan Taş yeni yazıya aktararak neşretmiştir (Taş, 2008: 59). Bizim yazımızda örnek olarak verdiğimiz beyitler bu yayına aittir. Çalışmamızda Vusûlî'nin Divânı'nda geçen Kur'ân-ı Kerim ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadislerini tespit edip bunları yorumlamaya çalıştık. Beyitlerin sonundaki ilk sayı; Divân'daki gazel, ikincisi ise beyit numarasını göstermektedir. Vusûlî'nin Divânı'nda geçen ayetler, Kur'ân-ı Kerim'deki sure numarası izlenerek; hadisler ise alfabetik dizimle verilmiştir.

2. Vusûlî Divânı'nda Geçen Ayetler

2.1. Fâtiha, 1/2

Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

Ayette geçen *hamd*; tüm övme çeşitlerini kapsayarak şükür ifadesiyle en yüksek tazîmin Cenab-ı Hakk'a ait olduğunu bildirmektir. Nitekim yaratılan her varlığın kendisine hizmet etmek için yaratıldığını bilen insan, vuku bulan olayların Allah'ın lütfundan kaynaklanarak yaratıldığını anlayacak bu sebeple Yüce Yararıcıya şükredecektir. Vusûlî, dostuna seslenerek dünyanın ona fırsat tanıdığını bu sebeple âşıkların gönlünü almasını, onlara güler yüz göstermesini istemiş, Allah'a şükretmiştir:

Pây-mâl etme ele al gönlün[i] 'aşukların
Hamdu li-llâh el verüpdür dostum dünya sana (6/2)

Bir diğer beyitte ise vefasız sevgiliye seslenerek onun da bir gün aşka düşeceğini, kendisine eziyet etmemesini söyleyen Vusûlî, sevgilinin sözüne gelmesinden dolayı Cenab-ı Hakk'a şükreder:

Düşersin sen de 'ışka gel bize cevri eyleme derdüm
Bi-hamdi'llâh sözümüze hele ey bî-vefâ geldün (119/4)

Aşağıdaki beyitte ise Vusûlî, şerefli bir sultana köle olması sebebiyle mutlu olduğunu bildirerek Yüce Yaratıcıya şükürünü ifadelendirir:

Vusûlî bir şeh-i 'âlî cenâba bende olmuşsin
Bi-hamdi'llâh seni gördük hele 'izz ü sa'âdetde (161/5)¹

Vusûlî, çirkin yüzlü rakibin ayrılığa müptela olması karşısında sevgiliye kavuşmanın sevincini bu kez ayete mânen iktibas yaparak bildirir:

Agyâr-ı bed-likâ gam-ı hicrâna müptelâ
Hakka şükür Vusûlî yine ittisâlde (170/5)

2.2. Fâtiha, 1/6

Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet.

Fâtiha suresi, Cenab-ı Hakk'a nasıl niyaz edileceğini öğreten suredir. Nitekim ayetteki *ilet* ibaresi ile Yüce Yaratıcıya sığınan kulun Allah Teâlâ'ya kendisini İslâm'ın yolunda istikâmet üzerine sürdürme talebi kastedilmektedir. Gönül ülkesinde aşk evini yapmaya girişen Vusûlî, evini dayanıklı kılması ve muhabbetini artırması için Yüce Rabbe sabitkadem olması amacıyla dua ederken ayete tedâide bulunur:

Gönül mülkinde 'ışkun hânesin yapmaga el urdum
Beni sâbit-kadem kıl muhkem et bünyâdımı yâ Rab (12/4)

2.3. Bakara, 2/10

Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır.

İslâm, samimi bir kalple imanı ve iman edilen gerçeğin dil ile tasdik edilmesini emreder. Ayete belirtilen duygu ve düşüncelerin merkezi olan kalpte beliren *hastalık*; bedeni sağlıklı mizacından saptırıp dengesini bozan, görevini istenilen şekilde yapmamasına sebebiyet veren yalan söylemektir (Yazır, 2008: 1/231). Nitekim Kur'an'da yalan; halk arasında nifak tohumlarının atılmasına meydan verdiği için kesinlikle yasaklanmış, yalan söyleyenlere Allah'ın lanet edeceği beyan edilmiştir (Âl-i İmrân, 3/61; Nûr, 24/7). Vusûlî,

¹ Bi-hamdi'llâh ibaresine 54/3. beyitte de lafzen iktibas yapılmıştır.

dedikoducu vaizin rakibi bastırıldığını, yalanın köpekten-rakipten de beter olduğunu dostuna söylerken ayete çağrışım yapar:

Rakibi vâ'iz-i zemmâm basdı
Yalançı dostum itden beterdür (39/3)

2.4. Bakara, 2/31

Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin" dedi.

Ayette Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem'in şahsında insana bağısladığı büyük bir lütuf; konuşma gücü bildirilmektedir. Cenab-ı Hak, Hz. Âdem'i yarattıktan sonra ona aşama aşama belli bir talim ile bütün varlık ve eşyaların isimlerini öğretmiş, onu meleklerin vâkıf olmadığı ilimlerle donatmıştır (Yazır, 2008: 1/309). Böylece insanoğlu yüzyıllardır Hz. Âdem'e bahşedilen konuşma ile duygu ve düşüncelerini anlatmıştır. Vusûlî, ayetten hareketle yedi ülkenin padişahı olan Cenab-ı Allah'ın gönül ehline verdiği söz söyleme gücüne telmihte bulunur:

Ey VUSÛLÎ kâbiliyyetdür veli ehl-i dili
İltifât-ı pâdişâh-ı heft-kışver söyledür (55/5)

2.5. Bakara, 2/33

Allah, şöyle dedi: "Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini söyle." Âdem, meleklere onların isimlerini bildirince Allah, "Size, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ki ben bilirim, yine açığa vurduklarınızı da, gizli tuttuklarınızı da ben bilirim demedim mi?" dedi.

Yaratan, yarattıklarını hükmü altına alan Yüce Allah'ın 'allâmu'l-guyûb; gizli, saklı işleri bilen anlamındaki bu sıfatı Kur'an'da beş ayette daha beyan edilmektedir (Hûd, 11/123; Nahl, 16/77; Kehf, 18/26; Fâtır, 35/38; Hucurât, 49/18). İnsanlar ancak Allah'ın dilediği kadar kendilerine öğrettiklerini bilebilirlerken Cenab-ı Allah, her varlığın Yaraticısı olarak gizli tutulanları bile bilir. Vusûlî, Divan'ında incelikleri anlayanların *gaybı bilen* olsalar bile yine de sevgilinin ağzının sırrını bilemeyeceklerini dile getirerek ayete kısmî ve lafzî iktibasta bulunur:

Bilmeye sırr-ı dehânun dostum bir zerrece
Fî'l-mesel ger hurdedânlar olsa 'allâmu'l-guyûb (11/2)

2.6. Bakara, 2/105

Ne Kitab ehlinden inkâr edenler ve ne de Allah'a ortak koşanlar, Rabbinizden size bir iyilik gelmesini isterler. Oysa Allah, rahmetini dilediğine tahsis eder. Allah, büyük lütuf sahibidir.

Ayette Yüce Allah'ın büyük lütuf sahibi olduğu beyan edilmektedir. Cenab-ı Hak, her yarattığı canlıyı besleyen, büyüten, kerem sahibi, tek inanılacak İlâh'tır. Vusûlî, başına yüz bin bela gelse de inadı olduğunu sanmamamızı, Allah'ın lütfuna inancının, güvencinin olduğunu anlatarak ayeti tedâî ile ele alır:

Eger yüz bin belâ gelse bana sanman 'inâdum var
Benüm lutf-ı Hudâya 'îtimâdum 'îtikâdum var (54/1)

Dünyaya gelişine hükmedemeyen, aciz insan Yüce Yaraticının izni ile dünyaya gelir, her türlü yaratılanın kendisine hizmet için yaratıldığı dünyada ancak Allah'ın lütfu ile mutlu bir hayat sürer. Şairimiz, bunca ihsana layık olmadığını, Cenab-ı Hakk'ın sonsuz lütfu sayesinde bahtiyarlığını anlatır:

Bunca ihsâna VUSÛLÎ gerçi kim lâyük degül
Kendü bî-had lutfun ile muktezâ-yı devletün (118/5)

2.7. Bakara, 2/112

Hayır, öyle değil! Kim "ihsân" derecesine yükselerek özünü Allah'a teslim ederse, onun mükâfatı Rabbinin katındadır. Artık onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.

Ayette Allah Teâlâ'ya samimi bir gönülle itaat edilmesi gerektiği bildirilmektedir. Nitekim burada insanın Cenab-ı Hakk'ın rızasına nail olmak; yüzüne, zatına kavuşmak için derin bir saygı, bağlılık, itaat ruhu ve bu ruh halinin ürünü olan tüm iyi davranışlar kastedilmektedir. Ayrıca bu şekilde yaşayanlara korkunun olmayacağı beyan edilmektedir (Çağrı, 2000: 21/544). Vusûlî, dünyada Hakk'ın güzel yüzünü görmeyenlerin ahirette de görmeyeceğini asıl şaşılacak durumun da kör zahidin bu hususu bilmediğini anlatarak ayeti hatırlatır:

Anda görmez görmeyen bunda Hakun didârını
Zâhid-i a'mâ bunu bilmez temâşa bundadır (45/3)

Sonuç olarak insanın hem Yüce Yaraticısına hem de insanlara yaklaşımında tutum ve davranışlarında farz, vâcib sınırlarının ötesine geçerek imkân ve yetisine göre kulluğunu en yüksek seviyeye ulaştırması gerekmektedir. Şairimiz, kendisine seslenerek Hakk'ın yüzünü görmek istersen parlak görüntü aynası; Allah'ın rızası buradadır gözünü aç diyerek ayete telmihte bulunur:

Görmek istersen eger didâr-ı Hakkı bî-gümân
Ey VUSÛLÎ aç gözün mir'ât-ı meclâ bundadır (45/5)

2.8. Bakara, 2/164

Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiği yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasındaki

emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır.

Ayette akli delillerle bir Yaraticının varlığına işaret edilmektedir. Nitekim Yüce Allah, yarattığı her varlığı insanın hizmetine veren, yedi kat gökleri (Bakara, 2/29) direksiz yaratan (Ra'd, 13/2), denizden yiyecek ve takılar yaratan tek İlâh'tır (Nahl, 16/14). Vusûli, ibret gözü ile bakanlar için dünyanın Allah'ı temaşa etmek için bir ayna olduğunu anlatarak ayete çağrışım yapar:

Dehr bir âyinedür Hakki temâşa etmege
Her kimün kim dîde-i 'ibret-nümâ[sı] var-ısa (164/2)

2.9. Bakara, 2/219

Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: "Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için (bazı zahirî) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür." Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyaçtan arta kalanı." Allah, size ayetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz.

Yüce Allah, insanları alıştıkları haramlardan sakındırmak, kullarının emirlerine itaat etmesini kolaylaştırmak için içkinin haram olduğunu aşama aşama beyan etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de içkinin yasaklanması dört ayet ile gerçekleşmiştir: İlki üzümlerden hem güzel bir rızık hem de içki elde edildiğine dair Nahl Suresi'nin 67. ayetidir. İkincisi, yasağın kesin olmasına karşın faydalı olabileceğini düşündüren bu ayettir. Üçüncüsü, sarhoş iken ne söyleneceğinin bilinmesine kadar namaza yaklaşılmamasını emreden Nisâ Suresi'nin 43. ayeti olup kesin haram olması ise Mâ'ide suresi 90-91. ayetleridir (Yazır, 2000: 2/146). Vusûli, şarabın faydasını inkâr eden vaizin faydasını Kitab'dan kaldırdığını dile getirerek ayete telmihte bulunur:

Nef'i şarâba durmadın inkâr edüp durur
Vâ'iz çıkardı var-ısa anı kitâbdan (127/3)

2.10. Âl-i İmrân, 3/14

Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın katındadır.

İnsanın yaratılış gayesi Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarına uymaktır (Zâriyât, 51/56). Bu sebeple geçici dünya hayatına kapılmadan nefislerini terbiye edenler Yüce Yaraticının rızası doğrultusunda yaşayanlar dünyada karşılaşacakları zorluklara göğüs germesini bildikleri için dünyalık isteklerden soyutlanarak tecrit dünyasına dalarlar, dünyalık geçimliklere rağbet etmezler, iç dünyalarında mutlu olurlar. Vusûli, bu ayete çağrışım yaparak tecrit âleminin kendisine manevî tokluk kazandırdığını ölse bile rezil dünyaya baş eğmeyeceğini anlatır:

Ölse etmezdi VUSÛLÎ dehr-i dâna ser-fürû
Şöyle istignâ verüpdür 'âlem-i tecrîd ana (1/5)

Kişilerin kulluk bilincine ulaşmalarına vesile olan mâ-sivâ; Cenab-ı Hak'tan başkasını düşünmemek yalnız O'nun emirlerine uyarak yaşamaktır. Bu şekilde yaşamlarını sürdürenler hayatlarını sorgulamazlar, dünya hayatının geçici olgularına kapılmazlar, dünyalık hırsa kapılmadıkları için toplumda İslâm'ın nurunu saçarlar. Onlar için yaşamın tek gayesi Yüce Allah'ın rızasıdır. Böyle düşünen insanlar dünya ve ahirette mutlu olurlar. Vusûlî, dünya yurdunda beyler gibi hüküm sürmek isteyenlerin tacı, tahtı bırakmalarını ne, kim ve nasıl'ı sorgulamamaları gerektiğini öğütleyerek yukarıdaki ayete çağrışımında bulunur:

Elün yu mâ vü menden ey gönül [gel] m'a-sivâdan geç
Gider çün u çirâyı vâz gel her mâ-cerâdan geç
Cihân mülkinde devlet sürmek istersen emîrâne
Ferâgat kûşesinde şâh olup tâc [u]kabâdan geç (17/1, 2)

Bir diğer beyitte Vusûlî, yokluk şalının kendisine kâfi geldiğini sırmalı kumaş ve atlas elbiselerin dünyanın süsü olduğunu anlatarak ayeti tedâ ile ele alır:

Libâs-ı atlas u zer-beft dehrün gerçi zeynidür
Dil-i divâneme şâl-ı fenâ besdür hüseynidür (66/1)

Ayette beyan edildiği gibi *asıl varılacak güzel yer Allah'ın katında*; Cenab-ı Hakk'ın rızasını elde eden kulların ahirette elde edecekleri mükâfatlardır. Edebî ahiret hayatının yanında dünya hayatı, sıkıntı ve zorluklarla dolu, birkaç gün güldürerek aldatan sonunda hep ağlatan sınav yeridir:

Ey VUSÛLÎ yine aglatmadı mı âhir-i kâr
Her kimün bir iki gün güldi bu dünyâ yüzine (156/5)

2.11. Âl-i İmrân, 3/31

De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

Ayette Hz. Peygamber'e itaat edilmesi emredilmektedir. Nitekim Kutlu Nebî, müminlere en güzel örnek (Ahzâb, 33/21; Haşr, 59/7) ve üstün ahlâk sahibidir (Âl-i İmrân, 3/159; Kalem, 68/4). Bu sebeple Hz. Peygamber'e uyulduğu takdirde Yüce Allah'ın emirlerine uyularak bir yaşam tarzı oluşacak Yüce Yaratıcının rızasına nail olunacaktır. Şairimiz, ayetten etkilenerek cenneti son ana kadar elinde tuttuğu zaman bu duruma şaşılmayacağını Mustafa'nın şeriatı gibi yolunun olduğunu dile getirir, ayeti anımsatır:

Elümde tutar-ısam tan-mıdur son demde uçmağı
Ki şer'-i Mustafâ gibi benüm kolum kanadum var (54/4)

2.12. Âl-i İmrân, 3/45

Hani melekler şöyle demişti: “Ey Meryem! Allah, seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu İsa Mesih’tir. Dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah’a çok yakın olanlardandır.

Hız. İsa, ayette *Mesih*; mübarek anlamındaki kelimeyle vasıflandırılmaktadır. Bu sebeple klasik Türk edebiyatında İsa (as), Mesih, Mesihâ, Mesihâ-dem ve Mesihâ-nefes gibi terkiplerle zikredilerek ayete telmih yapılan husus olmuştur. Şairimiz, aşağıdaki beyitte Muhammet ümmetine seslenerek Hız. İsa’nın ölüleri diriltten dudağını gören Hızır’ın âb-ı hayatı unuttuğunu dile getirir, bizlere yukarıdaki ayeti hatırlatır:

Unudur âb-ı Hızır anmaz i’câz-ı Mesihâyı
Muhammed ümmeti gören leb-i cân-bahş-ı ‘İsâyı (185/1)²

a. Âl-i İmrân, 3/49

Allah, onu İsrailoğullarına bir Peygamber olarak gönderecek (ve o da onlara şöyle diyecek): “Şüphesiz ben size Rabbinizden bir mucize getirdim. Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O da Allah’ın izniyle hemen kuş olur. Körü ve alacalıyı iyileştiririm ve Allah’ın izniyle ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer müminler iseniz bunda sizin için elbette bir ibret vardır.”

Allah Teâlâ toplumları uyarmak için her kavme çeşitli mucizelerle peygamberler göndermiştir. Hız. İsa, Hıristiyanlara dört önemli mucizeyle gönderilen ulu’l azm peygamberdir. Yukarıdaki ayet mealince İsa’ya (as) dört mucize bahşedilmiştir. Yüce Allah’a sığınarak ölüleri diriltmesi; Hız. İsa’nın en önemli mucizesinden biridir. Bu husus klasik edebiyatımızda hayat veren dudağı olarak en çok üzerinde telmih yapılan konu olmuştur. Vusûlî, sevgilinin hayat veren dudağını Hız. İsa’nın ölüleri diriltten dudağına benzeterak ayete telmih yapar:

La’lünü sunup Vusûlî benden ihyâ eyledün
Var-ısa sana sunuldu mu’ciz-i ‘İsâ sana (6/5)

Vusûlî, bir diğer beyitte Hız. İsa gibi can veren sevgiliye dudağını kıymetlendirdiği için serzenişte bulunur:

Yine kıymetlendürürsin hatt-ı sebz-i la’lünü
Yohsa cân otı-mıdır bi-llâhi ey ‘İsî-nefes (81/3)³

² Şairin Divanı’nda Hız. İsa’yı Mesihâ vasfıyla dile getirdiği beyit için bk. 185/3.

³ Sevgilinin dudağının Hız. İsa’nın (as) dudağına benzetilerek ayete telmih yapılan diğer beyit için bk. 113/2.

Aşağıdaki beyitte ise Vusûlî, Hz. İsa'nın ölümlere can verme mucizesinin yârin dudağının âşıklarına can bağışlamasına göre çok olmadığını dile getirerek hem ayeti hatırlatır hem istifham sanatını uygular:

Ne var cânlar bağışlarsa lebi 'uşşâkına yârun
VUSÛLÎ çok-mıdır 'Îsâya ihyâ etse mevtâyı (185/5)

2.14. Âl-i İmrân, 3/122

Hani sizden iki takım (paniğe kapılarak) çözülmeye yüz tutmuştu. Hâlbuki Allah onların yardımcısı idi. Müminler, yalnız Allah'a tevekkül etsinler.

İslâm, samimi iman etmeyi emreden bir dindir. Bu sebeple ayette inananların sadece Allah'a *tevekkül* etmeleri; kendilerini Cenab-ı Hakk'a teslim etmeleri, her iş ve durumda âlemlerin hükümrânı Cenab-ı Hakk'ın takdirine boyun eğmeleri, sadece O'na güvenmeleri emredilmektedir. Aslı iman olan *tevekkül*, öneminden dolayı Kur'an'da on sekiz ayette daha bildirilen husus olarak karşımıza çıkmaktadır (Âl-i İmrân, 3/159, 160; Nisâ, 4/81; Mâ'ide, 5/11, 23; Enfâl, 8/61; Yûnus, 10/84; Hûd, 11/123; Yûsuf, 12/67; İbrâhim, 14/11, 12; Furkân, 25/58; Şu'arâ, 26/217; Neml, 27/79; Ahzâb, 33/3, 48; Mücâdile, 58/10; Tegâbün, 64/13). Şairimiz, kılavuzu *tevekkül* olanların menziline ulaştıklarını öğütleyerek ayete telmihte bulunur:

Erişür ey VUSÛLÎ menziline
Reh-nümûnı kimün *tevekkül* olur (43/5)

2.15. Âl-i İmrân, 3/185

Her canlı ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulursa, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı metadan başka bir şey değildir.

Her canlının ölümü tadacağıнын beyan edildiği bu ayette, dünya hayatı müşterisini güzel kelimelerle kandıran satıcıya benzetilmiştir. İnsanlara bir hidayet rehberi olarak indirilen Kur'an-ı Kerim'de insanların iman edip güzel amellerde bulunmaları, dünya hayatına fazlaca kapılmamaları için ölüm hakikati, bu ayetten başka iki ayet-i kerîmede de bildirilmektedir (Enbiyâ, 21/35; Ankebût, 29/57). Nitekim dünya hayatının ahiret hayatına kıyasla kısa olması, nefsi arzularla azgınlaştırıp kalplerde Yüce Yaratıcının sevgisinin yerleşmesine engel olduğu için aldatan satıcı olarak bildirilmektedir. Vusûlî, kendisine seslenerek ömür meclisine inanmamayı, sonunda o mecliste herkese ecel kadehinin sunulacağını dile getirerek ayete çağrışım yapar:

İnanma bezm-i 'ömre ey VUSÛLÎ kim o meclisde
Sunulur 'âkıbet her kişiye câm-ı ecel derler (28/5)

Vusûlî, diğer beytinde bu ihtiyar dünyada bin yıl yaşasak dahi sonunda kahpe dünyanın bizi birer birer yemeden bırakmayacağını istifham yoluyla dile getirip ayete tedâide bulunur:

Bin yaşarsak dahi bu zâl-i cihânda âhir
Kahbe dünyâ yemeyince bizi hiç kor mu birer (68/3)

Ayrıca bir diğer ayette, insanlardan Cenab-ı Hakk'ın göklerde ve yerdeki hükümdarlığına, yaratılan herhangi bir varlığa bakıp ecellerin yaklaşmış olabileceği gerçeğine ibretle bakıp düşünmeleri istenmekte (A'râf, 7/185) insanlar ölüm gerçeği ile uyarılmaktadır. Aşağıdaki beyitte ise şairimiz, bülbüle seslenerek dünyayı yokluk bahçesine benzetir, gülün benzinin sarardığını, nergisin de gözünün bakıp durmayacağını anlatarak bu dünyada hiç kimsenin kalmayacağını anlatır:

Yüri ey bülbül ötme kimseye bâg-ı fenâ kalmaz
Gülün benzi bozılır çeşm-i nergis-de baka kalmaz (76/1)

2.16.Nisâ, 4/28

Allah, sizden (yükümlülükleri) hafifletmek istiyor. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

Yaratılanların en değerlisi olan insan, nefsine ve güdülerine yenik düşebilen aciz bir varlıktır. Vusûlî, kanlı gözyaşlarının zayıf bedenine her zaman işkence ettiğini anlatarak ayete çağrışımında bulunur:

Donadup cism-i za'îfi her zamân eyler cefâ
Eşk-ı hûn-âlûd-ı çeşmüm uydı ulaşdı bana (4/1)

2.17.Nisâ, 4/140

Oysa Allah size Kitap'ta (Kur'an'da) "Allah'ın ayetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, başka bir söze geçemedikleri müddetçe, onlarla oturmayın, aksi hâlde siz de onlar gibi olursunuz" diye hüküm indirmiştir. Şüphesiz Allah, münafıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır.

Ayette müminleri dini hususlarda yanlış yola sevk ederek toplumda nifâk tohumlarını atan halkın huzurunu bozan kişilerle oturulmaması emredilmektedir. Aşağıdaki beyitte taklitçi kişilere seslenilir, aşk ehline uyulmadığı takdirde imanın dürüst olmayacağı, onlara benzemeyeceği için de bundan vazgeçilmesi öğütlenir:

Uymayınca ehl-i 'ışka olmaz îmânun dürüst
Ey mukallid edemezsin vâz gel taklîd ana (1/3)

2.18.En'âm, 6/32

Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir eğlencedir. Elbette ki ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?

Kur'ân-ı Kerîm'in muhatabına vermek istediği en temel mesajlardan biri; yaratılış gayesini unutmamak, dünya hayatına fazlaca gönül vermemektir. Nitekim dünya hayatının *oyun ve eğlence* olduğu diğer iki ayette de beyan edilerek ölüm hakikati ile ebedî ahiret hayatına hazırlık yapmaktan insanların uzaklaşmamarı, her ikisini de dengelemeleri için dünyanın aldatıcı olduğu bildirilmektedir (Muhammed, 47/36; Hadîd, 57/20). Ayette beyan edildiği gibi oyun, çocukların; eğlence ise yaratılış gayesinden habersiz kişilerin tercih ettikleri bir oyalanma olup kısa süreli olmaları sebebiyle kişileri aldatan, boşa vakit harcamalarına sebebiyet veren bir durumdur. Bu nedenle bunların makbul bir neticesi bulunmamaktadır. Vusûlî, ayette beyan edildiği gibi dünyanın çanak çeviricisinin nice Çin işi porseleni oynattığını, dünyanın dönmesine aldanıp gaflete düşülmemesini öğütlerken ayete telmihte bulunur:

Sakın aldanma şâhum gâfil olma gerdiş-i çarha
Bu dehrün kâse-bâzı oynadupdur nece fagfûrı (182/4)

Edebiyatımızda bu ayet neticesinde dünya hayatı çeşitli kişi ve objelere benzetilerek dünyanın aldatıcılığı vurgulanmak istenmiştir. Vusûlî, bu ayete çağrışımla dünyayı her türlü istekten elini çekmiş ihtiyara benzetmiş, yaşlı dünyanın sevgisine gönül verilmemesini öğütlerken dünyanın ne olduğunu sorar ve buna aldanılmaması gerektiğini söyler:

Zâl-i dehrün verme nakd-i dil metâ'-ı mihrine
Ey VUSÛLÎ aldanur mı er olan dünyâ nedür (41/5)

Klasik Türk edebiyatımızda dünya; vefasız geline benzetilir. Gerçek mümin olma şuuruna erenlerin bundan kaçınılması gerektiği öğütlenir:

'Arûs-ı dehr-ile yâr olmağı sandun düzenlükdür
Erenler hakkı bilmezsin be sûfî kahbe zenlükdür (63/1)

Visâline 'arûs-ı dehrün er-isen el uzatma
N'edersin bir zeni kim arta kalımuş ola ellerden (131/3)

Bu ayet neticesinde dünya hayatı, Vusûlî'nin en çok ele aldığı konulardandır. Aşağıdaki beyitte dünyayı gam küpüne benzeten Vusûlî, onu gül renkli şarap sanıp dünyaya aldananlara kızar. Hemen sonrasında ise yokluk dünyasını yurt edinmenin yanlışlığını istifhamla ele alarak dünyayı köhne yurda benzetir:

Pür iken zehr-i gamla bu hum-ı devrân 'aceb bilsem
Sen anı bâde-i gül-reng ile tolu neden sandun

VUSÛLÎ mesken edinmek nedendür dehr-i fânide
Bu dâr-ı kühneyi var-ısa bir cây-ı vatan sandun (115/4, 5)

Vusûlî, aşağıdaki beytinde dünya hayatını yalancı kahpeye benzetir. Gerçek erenlerde himmet varsa bizi bu duruma mağlup etmezler diyerek ayete tedâî yapar:

Yalancı kahbe dünyâya bizi maglûb etmezler
VUSÛLÎ var-ısa himmet eger gerçek erenlerde (169/5)

Bir diğer beyitte Vusûlî, dünyanın geçici olduğunu, yâr olmayacağını anlatarak akıllı olanların buna rağbet etmemelerini öğütler:

Ne denlü yâr olur sana gel bir baka hele
Fânî cihâna 'âkil-isen ragbet eyleme (166/4) ⁴

2.19.A'râf, 7/18

Allah, dedi ki: "Yerilmiş ve kovulmuş olarak çık oradan. Ant olsun, onlardan sana kim uyararsa sizin, hepinizi cehenneme doldururum."

Yukarıdaki ayet mealince Cenab-ı Hakk'ın emrine itaat etmeyen şeytan, kovulmuş ve cehennemden de ona uyanlarla doldurulacağı bildirilmektedir. Ayetten ilham alan Vusûlî, sevgiliye müptelâ olan rakipleri, inançsız olarak değerlendirir. Sevgiliye seslenerek senden ayrı kalmanın ateşi rakipleri niçin yakmaz diye sorar, cehennemden kastın onları yakmak olduğunu söyler:

Nâr-ı hicrânun neçün yandurmaya agyârünü
Kâfiri yakmak-durur lâ-büd cehennemden garaz (89/4)

Rakibi iman etmeyen olarak gören Vusûlî, onun sevgiliden yana bir parça mutlu olması üzerine rakibin sevgilinin mahallesindeki cennette olduğunu düşünür. Bu sebeple rakibin oraya yakışmadığını, ona ancak cehennemden dinlenme yeri olacağını dedik gitti diyerek ifadelendirir:

Yaraşmazsın rakîbâ cennet-i kûyında dildârün
Sana ârâmgeh ancak olur tamu dedik gitti (176/3)

2.20.A'râf, 7/108

Elini (koynundan) çıkardı. Bir de ne görsünler o, bakanlar için, bembeyaz olmuş.

Ayette İsrailoğullarına gönderilen Hz. Musa'ya ait beyaz el mucizesi beyan edilmektedir. *Bembeyaz* el mucizesinin bir kusur olarak anlaşılması için bunun *bir hastalık sebebiyle* olmadığı farklı ayette bildirilmektedir (Tâ-hâ, 20/23). Ayrıca Kur'an'da Hz. Musa'nın bu mucizesinin üç ayette daha zikredilmesi, mucizenin önemini gösteren en güzel delildir (Tâ-hâ, 20/22; Şu'arâ, 26/33;

⁴ Divan'da dünyanın faniliğine çağrışım yapan diğer beyit için bk. 177/1.

Neml, 27/12). Vusûlî, ayete telmihle bembeyaz el sırlarını elde fırsat varken anlamayı ister ve Musa'nın ateşine, Allah'ın nurlarına ulaşmanın Yüce Allah'ın rızasından geçtiğini anlatır:

Elde iken anla esrâr-ı yed-i beyzâyı gel
Nâr-ı Mûsâ pertev-i envâr-ı Mevlâ bundadır (45/4)

Ayrıca bu beyitte *nâr-ı Mûsâ*; Musa'nın ateşi ibaresiyle Hz. Musa'nın peygamberlik şerefine ulaştığı olay anlatılmaktadır: Hz. Musa, bir kış günü annesini ziyaret etmek için kayın pederi Hz. Şuayb'ten izin alır ve ailesi ile yola koyulurlar. Yolculukları sürerken bir oğulları olur. Yollarını şaşırırlar. Geceleyin Sinâ'ya vardıklarında konaklamak isterler. Musa (as), üşümemeleri için ateş yakmak ister ama bir türlü muvaffak olamaz. Olayın bundan sonraki kısmı Kur'an'da şu şekilde beyan edilmektedir: *Hani, vaktiyle (Sinâ'da) o bir ateş görmüştü de ailesine "Siz durun, çünkü ben bir ateş gördüm. Belki size ondan bir kor getirir yahut ateşin yanında bir yol gösteren bulurum."* demişti (Tâ-hâ, 20/10). Kitab-ı Mübîn'de Neml suresi 7. ayette de geçen bu olayda Hz. Musa, ateşe yaklaşıncaya bunun ateş olmadığını, ağaç olduğunu görünce ürker fakat ateşten yararlanmak için oradan da ayrılmaz. Daha sonra ağaç gözleriyle bakamayacağı kadar bir nur olarak gökyüzüne yükselir. Bu anda meleklerin tesbihatını duyan Hz. Musa, ellerini yüzüne götürdüğü anda: *"Ey Musa! Haberin olsun, senin Rabbin benim ben. Haydi pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vadiye, Tuvâ'dasın.* (Tâ-hâ, 20/11-12; Neml, 27/8) İlâhî kelâma nail olur (Râzî, 2008: 15/441). Vusûlî, yukarıdaki beytin 2. mısraında Cenab-ı Hakk'ın nurlarına, Hz. Musa'nın ateşine ulaşmanın bembeyaz elde olduğunu anlatarak bu olaya da telmihte bulunur.

2.21.A'râf, 7/172

Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir.

Cenab-ı Hak, kıyamet gününde iman etmeyen insanların mazeretlerinin kabul edilmeyeceğini bildirmek için daha ruhlar âleminde insanları birbirlerine şahit tutarak *elestu bi rabbiküm/ben sizin Rabbiniz değil miyim?* buyurduğunu, iman aşkına muttali olanların bu soruya *evet* diye cevap verdiklerini burada beyan etmektedir. Klasik Türk şiirinde bezm-i *elest*, rûz-ı *elest*, *elest* günü adında zikredilen tamlamalar bu ayetten oluşturulan iktibaslardır. Vusûlî, henüz kadeh, *elest* meclisi, şarap yokken bile iman aşkı ile sarhoş olduğunu anlatarak ayeti hatırlatır:

Ben mest-i 'ışk idüm dahı câm olmadın henüz
Bezm-i *elest* ü 'aış-ı müdâm olmadın henüz (69/1)

2.22.Yûsuf, 12/15

Yûsuf'u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, "Ant olsun, (senin Yûsuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin" diye vahyettik.

Hz. Yusuf'un hayatının beyan edildiği bu sure; geçmiş milletlere ait kıssaların en güzelidir (Yûsuf, 12/3). Babaları Hz. Yakup, Yusuf'un tabiatındaki güzellikleri de fark edince Yusuf'u diğer çocuklarından üstün tutar. Bu durum Yusuf'un ağabeyleri tarafından kıskanılma konusu olur (Yûsuf, 12/8). Ağabeyleri bir gün babalarından Yusuf'u da pikniğe götürmek için izin alırlar (Yûsuf, 12/12). Yukarıdaki ayette de ağabeylerinin Yusuf'u kuyuya bıraktıkları bildirilmektedir. Aşağıdaki beyitte, gül yüzlü Yusuf'a seslenerek dost da olsan kardeş de olsan kurt tabiatlı rakipten cömertlik beklenmeyeceği, vefasız olacağı anlatılarak ayet hatırlatılır:

Kerem umma rakîb-i gürg-hûdan kim vefâ gelmez
Gerek ey Yûsuf-ı gül-çihre ol yoldaşlu kardaşlu (144/4)

2.23.Yûsuf, 12/20

Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı.

Kardeşleri tarafından kıskanılan Yusuf, bir kuyuya bırakılır (Yûsuf, 12/15). Geceleyin oradan geçen bir yolcu kafilesinin sakileri, kuyudan su almak için kovaları sarkıttıklarında Yûsuf (as), kovaya yapışır. Sakiler, kovaya yapışmış güzel Yusuf'u görünce sevinirler, onu Mısır'da satıp para kazanmak için başkalarından saklarlar (Yûsuf, 12/19). Bu ayette sakilerin Hz. Yusuf'un kıymetini bilmedikleri, onu ucuz bir fiyata sattıkları bildirilmektedir. Vusûlî, ayete telmihle Mısırlı Yusuf'un misk ile tartılıp satıldığını düşünsek bile ancak kardeş kardeşin onu bin cana vermeyeceğini; değerinin bilinmediğini anlatır:

Totalum miske tartılmış efendi Yûsuf-ı Mısırî
Velî bin câna vermezdi seni kardaş kardaşa (151/4)

Aşağıdaki beyitte de yine aziz candan ayrı düşmeden onun kıymetinin anlaşılamayacağı gibi Yusuf'un değerinin bilinmediğini dile getirilerek ayet hatırlatılır:

Âh kim cân-ı 'azîzüm gibi olmadın cüdâ
Bilmedük ey Yûsuf-ı Mısır-ı melâhat kıymetün (117/3)

2.24.Yûsuf, 12/25

İkisi de kapıya koştular. Kadın, Yûsuf'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: "Senin ailene kötülük yapmak isteyen cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır."

Surede Hz. Yusuf'un yırtık gömleği iki ayette zikredilmektedir. İlki: Ağabeyleri tarafından kıskanılan Yusuf (as), kuyuya bırakıldığı zaman akşamleyin babalarının yanına döndüklerinde Yusuf'un gömleğini yırtarlar, kurt parçalamış süsü vermek için gömleği kan lekesi ile kirletirler (Yûsuf, 12/18). Daha sonra Mısırlı bir aile Yusuf'u evlatlık alır (Yûsuf, 12/21). İkincisi: Evin hanımı Hz. Yusuf, delikanlılık çağına gelince ondan murad almak ister. Yusuf (as), ihlâsa erdirilmiş seçkin kul olduğu için kocasının kendisine iyi baktığını ona vefasızlık gösteremeyeceğini söyleyerek Züleyha'yı reddeder (Yûsuf, 12/23-24). Bu ayette ise Hz. Yusuf'un fevkalâde güzelliği karşısında ondan mutlak surette murad almak isteyen Züleyha'nın onun gömleğini arkadan yırttığı bildirilmektedir. Edebiyatımızda bu ayetlerden ilham alan şairlerimiz, Hz. Yusuf'un yırtılan kanlı gömleğini beyitlerine yansıtmışlardır. Vusûlî, Yusuf yüzlü sevgiliye seslenerek hangi dikenin eli gül renkli elbisene değmiş de eteğin yine yırtılmış diyerek ayetlere çağrışım yapar:

Kankı hârûn desti ermiş câme-i gül-gûnuna
Yine ey Yûsuf-cemâlüm çâk olmuş dâmenün (109/2)

2.25.Yûsuf, 12/31

Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf'a, "Çık karşılarına" dedi. Kadınlar Yûsuf'u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. "Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir" dediler.

Ayette, Hz. Yusuf'un güzelliği bildirilmektedir. Nitekim şehirde Züleyha'nın Hz. Yusuf'tan murad almak istediği dedikoduları yayılır. Bunun üzerine Züleyha, evine kadınları çağırır. Eve gelen misafir kadınlar, Yusuf'un (as) güzelliği karşısında ellerini keserler. Hz. Yusuf'un güzelliği, klasik Türk şiirinde olduğu gibi Vusûlî'nin Divanı'nda da en çok konu edilen, sevgilinin güzelliğine benzetilen husustur. Şairimiz aşağıdaki beyitte, taş kalpli sevgiliye seslenerek onun güzelliğini aklınca bildiğini, Yusuf (as) gibi güzel olan sevgilinin hafif olduğunu söylememizi dile getirir. Böylece kendisine yüz vermeyen sevgili ile Züleyha'nın istediğini yerine getirmeyen Hz. Yusuf arasında da bağ kurarak Yûsuf suresi 25. ayeti de hatırlatır:

Ne-sengîn dil idüğün bilirem mîzân-ı 'akl-ıla
Demen ol Yûsuf-ı hüsn-i bahâyı bana yeynidür (66/2)

Aşağıdaki beytinde ise Vusûlî, sevgiliye yüz vermeyen güzellik Yusuf'unun sattığı (atlattığı) rakibi bugün dert çarşısında perişan halde gördüğünü anlatarak yukarıdaki ayeti hatırlatır:

Bugün gördüm rakîbi çâr-sûy-ı gamda ser-gerdân
Anı ol Yûsuf-ı hüsn-i bahâ var-isa satmışdur (49/2)

Bir diğer beyitte ise dünyanın kendisine zindan olduğunu, yetişmesi için güzellik ülkesindeki Yusuf'una seslenir:

Ey Yûsuf-ı vilâyet-i Mısır-ı melâhatüm
'Âlem olup-durur bana zindân gel yetiş (83/3)

Vusûlî, Divanı'nda Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinden en çok Hz. Yusuf'un güzelliğine telmih yapmıştır. Aşağıdaki beyitte ise sınırsız müşteri ile dolan tatlılık ülkesinin Yusuf'u güzellik pazarına girince orada kendisini ağırdan sattığını söyler. Böylece yine Hz. Yusuf'un güzelliğine ve çocuk yaşında başına gelenlerden habersiz iken pazarda satılan Yusuf'un (as) kayıtsızlığına (Yûsuf, 12/20) telmihte bulunur:

Girüp bâzâr-ı hüsne müşteriye gördi-kim had yok
Birez ol Yûsuf-ı Mısır-ı melâhat kendüsin sattı (180/2)⁵

2.26.Yûsuf, 12/56

Böylece Yûsuf'a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi davrananların mükâfatını zayi etmeyiz.

Ayette Cenab-ı Allah'ın Hz. Yusuf'u ülkenin başına idareci olarak getirmesi beyan edilmektedir. Yüce Allah'ın muhsin kulu Hz. Yusuf, Züleyha'ya yanaşmadığı halde şehirde kadınlar arasında çıkan dedikodunun unutulması için uzun yıllar zindanda kalır. Zindanda arkadaşlarının rüyalarını yorumlar. Bu arada ülkenin kralı bir rüya görür. O dönemde tüm rüya yorumcuları kralın rüyasını yorumlamakta aciz kalırlar. Hz. Yusuf'un zindandan kurtulan arkadaşı, kralın rüyasını en iyi yorumlayacak kişinin Yusuf (as) olduğunu söyler. Hz. Yusuf, kralın rüyasını Allah'ın izniyle yorumlar (Yûsuf, 12/35-46). Kral, rüyasını yorumlayan Hz. Yusuf'u takdir eder ve ona yöneticilik verir. Böylece Allah Teâlâ'nın rahmetine mazhar olan Hz. Yusuf, taatinden ve sabrından dolayı bende olarak geldiği Mısır'a Allah'ın dilemesiyle sultan olmuştur. Dünyada Yusuf gibi aziz olduğunu düşünen Vusûlî, bir iki günlük hayal uykusunu ne yapacağını sorarak ayete telmih yapar:

Totalum kim cihân mısırında Yûsufveş 'azîz oldun
Dilâ bu bir iki günlük hayâl-i h^âbı n'eylersin (135/4)

2.27.Yûsuf, 12/84

Onlardan yüz çevirdi ve, "Vah! Yûsuf'a vah!" dedi ve üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu.

Babaları Yakup (as), çok sevdiği, yıllardır hasret kaldığı Hz. Yusuf'un ayrılığına dayanamaz, kederinden ağlayarak gözleri görmez hale gelir. Yusuf'a

⁵ Hz. Yusuf'un güzelliğine telmih yapılan beyit için bk. 104/4.

(as) benzeyen gül yüzlü sevgiliden ayrı kalmasına üzülen Vusûlî, ayrılık acısının Hz. Yakup'u üzdüğü gibi kendisine de dünyayı zindan ettiğini anlatarak ayet üzerinden telmih sanatını gerçekleştirir:

Ayırıp ol Yûsuf-ı gül-çihreden Ya'kûbveş
Bana zindân etdi dünyâyı birâder ayrılık (101/3)

2.28.Yûsuf, 12/96

Müjdecî gelip gömleği Yakub'un yüzüne koyunca gözleri açıldı. Yakub, "Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?" dedi.

Hz. Yusuf'un gömleğinin üçüncü kez beyan edildiği bu ayette, kederinden gözleri kapanan Yakup'un (as) gözlerinin açılması bildirilmektedir. Nitekim kralın rüyasını yorumlayan Hz. Yusuf, Mısır'a hükümdar olur (Yûsuf, 12/56). Bu arada dünyada kıtlık baş gösterir ama Yusuf'un (as) rüyayı Allah'ın izniyle düzgün tabir etmesi sonucu Mısır bu durumdan etkilenmez. Bunun üzerine Hz. Yusuf'un kardeşleri, Mısır'a erzak almaya gelirler. Yusuf (as), onlara kendisini tanıtır, babalarını da Mısır'a alıp getirmelerini söyler. Kardeşleri giderken onlara gömleğini verir (Yûsuf, 12/58, 90-93). Hz. Yakup, kervan yola koyulur koyulmaz yanındakilere oğlunun kokusunu aldığını söyler (Yûsuf, 12/94). Kervanda bulunan bir müjdecî, gömleği Hz. Yakup'un yüzüne koyunca gözleri açılır. Şairimiz, Yusuf yüzlü sevgiliyi rüyamda görsem Yakup (as) gibi gözlerinin açılacağını anlatarak ayeti hatırlatır:

Gözlerüm rûşen olurdu dîde-i Ya'kûbveş
Ey VUSÛLÎ görsem ol Yûsuf-cemâli h^âbda (146/5)

2.29.Ra'd, 13/29

İnanan ve salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır.

İnanan hayırlı işler yapanlar için *güzel bir dönüşün*; *Tûbâ'nın* vadedildiği ayetteki *Tûbâ* ile cennet veya cennette bir ağaç kastedilmektedir. Hz. Peygamber'in de *Tûbâ* hakkındaki hadislerinde bunun Allah'ın kendi eliyle diktiği bir ağaç olduğu, zinetler, güzel elbiseler bitirir gibi meyve verdiği ve dallarının cennet duvarının gerisinden bile görüldüğü bildirilmektedir (Râzî, 2008: 13/450). Vusûlî, güzellik bağında sevgili gibi servi boylu olmadığını cennette de *Tûbâ'nın* bir olduğunu anlatarak ayete telmihte bulunur:

Hem-ser olmaz bâğ-ı hüsn içre sana bir serv-kad
Cennetün birdür hemân ancak degül *Tûbâsı* çok (104/3)

Diğer beyitte ise şairimiz yine *Tûbâ* ağacının boyu ile sevgilinin boyu arasında ilişki kurar. Sevgilinin boyunun *Tûbâ* ile aynı olduğunu söylemenin uygun düşmediğini hatta doğrusunu söylemek gerekirse onun boyuna benzer görmediğini anlatarak ayeti hatırlatır, mübalağa sanatını gerçekleştirir:

Râst gelmez ger ber-â-berdür desem *Tûbâ-y-ıla*
Togrusın demek gerek kaddüne benzer görmedük (112/2)⁶

Tûbâ ağacının ihtişamından dolayı Vusûlî, servinin başının üzerinde cennet kuşunun olmadığını, *Tûbâ'nın* başını eğip onu dinlediğini ifadelendirir:

Farkında âşiyâne-i murg-ı cinân degül
Ey serv baş egüp sana *Tûbâ* kulak çeker (30/3)

2.30.Nahl, 16/49

Göklerde ve yerde bulunan canlılar ve melekler büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler (boyun eğerler).

Ayette göklerde ve yerdeki her canlının Cenab-ı Hakk'a *secde* ettiği; Yüce Allah'ın yaratmadaki eşsiz gücü karşısında şaşkınlıkla boyun eğdikleri bildirilmektedir. Nitekim sözlüklerde *secde*; itaat etme, boyun eğme manalarına gelmektedir. Allah'ın nurunu put gibi güzellere gören Vusûlî, Hakk'a *secde* ettiğini, O'nun sırrına vâkîf olduğunu bunu da kimsenin bilmediğini dile getirerek ayete mânen iktibasta bulunur:

Sanemlerde görüp nûr-ı Hudâyı sâcid-i Hakkuz
VUSÛLÎ kimse bilmez vâkîf-ı sırr-ı ilâhuz biz (67/5)

2.31.Kehf, 18/60

Hani Mûsâ, beraberindeki gence şöyle demişti: "Ben (Hızır'la buluşmak için) iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım, ya da uzun zaman gideceğim."

Yüce Yaratıcı ile vasitasız konuşma lütfuna nail olan Hz. Musa, (Meryem, 19/52) Allah Teâlâ'ya *Bu dünyada sana benden daha yakın ve benden daha bilgili olan var mı?* diye sorar. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, kendisini her zaman hatırlayan, insanların ilmini kendi ilmiyle birleştirip bu sayede hem kendini hem de çevresini hidayete erdiren Hızır adında bir kulunun olduğunu beyan eder (Râzî, 2008: 15/231). Bu ayette, Musa (as), yanında hizmet eden gence, Hızır ile buluşmak için iki denizin birleştiği yere durmadan gideceğini bildirir. Ayrılığın karanlığında yârin dudağını arzu eden Vusûlî, asıl amacının Hızır gibi dirilik pınarına ulaşmak olduğunu söylerken ayete telmihte bulunur:

Zulmet-i hecründe dil lâ'lün edermiş ârzû
Hızırveş kasdı anun ser-çeşme-i hayvânadur (41/4)

⁶ Divan'da *Tûbâ* ağacına yapılan telmih için bk. 42/2; 86/3.

2.32.Kehf, 18/94

Dediler ki: “Ey Zülkarneyn! Ye’cüc ve Me’cüc (adlı kavimler) yeryüzünde bozgunculuk yapmaktadırlar. Onlarla bizim aramıza bir engel yapman karşılığında sana bir vergi verelim mi?”

Ayette Zülkarneyn adlı Allah Teâlâ’nın büyük bir iktidara sahibi kıldığı kişi zikredilmektedir (Kehf, 18/84). Bu şahıs güneşin battığı yere (Kehf, 18/86), güneşin doğduğu yere ulaşmış (Kehf, 18/90), Cenab-ı Hakk’ın ilmiyle kuşatılarak büyük bir hükümranlığa sahip olmuştur (Kehf, 18/91). Sonunda iki dağ arasına vardığında orada sözlerini anlamadığı bir toplulukla karşılaşır (Kehf, 18/93). Bu topluluk tercümanları aracılığıyla Zülkarneyn’den Ye’cüc ve Me’cüc adlı kavimlerin kendilerine eziyet ettiklerini, onlardan korunmaları için set yapmasını isterler. Vusûlî, Yahya gibi cesur olan Derviş Bey’in kılıcıyla Ye’cüc zulmünün önünü kestiğini anlatarak ayeti hatırlar:

Dervîş Beg kim ol-dur(ur) Yahyâ-yı dil-âver
Çekdi kılıcı ile Ye’cüc zulmine sed (1/3)

2.33.Kehf, 18/107

Şüphesiz, inandıran yararlı işler yapanlara gelince, onlar için içlerinde ebedî kalacakları Firdevs cennetleri bir konaktır. Oradan ayrılmak istemezler.

Ahirete iman İslâm’ın temel yapısını oluşturmaktadır. Bu sebeple Kur’an’da 26 ayette müminlere ‘Adn, Firdevs, Me’vâ ve Na’im cennetlerinin olduğu orada ebedî kalacakları bildirilmektedir. Ayette geçen *Firdevs*; Rumca bahçe manasına gelmektedir (Râzî, 2008: 15/265). Ayrıca sekiz kısımdan oluşan cennetin altıncısının adı olup kırmızı altındandır. Cenab-ı Hakk’ın inanan kullarına güzel meskenler vaat ettiği ‘Adn cenneti (Tevbe, 9/72); cennetin sekizinci kısmıdır, en güzel lü’ludendir. Dâr-ı selâm; günahlardan arınmışların sonsuza dek kalacakları yurt anlamında ikinci cennetin ismi olup kırmızı yakuttandır. Kelime anlamı takva sahiplerinin barındığı manasında Me’vâ cenneti ise (Necm, 53/15) üçüncü cennet ismidir, yeşil zeberrecdendir (Hakkı, 1980: 1/17). Vusûlî de gönlünün daha *Firdevs*, ‘Adn, ve Selâm adlı cennetler olmadan önce sevgilinin sokağını sığınak edindiğini anlatarak yukarıdaki ve ilgili diğer ayetleri hatırlar:

Me’vâ edinmiş idi ser-i kûyımı gönül
Firdevs ü ‘Adn u Dâr-ı selâm olmadın henüz (69/3)

2.34.Meryem, 19/52

Ona, Tûr dağının sağ tarafından seslendik ve kendisi ile gizlice konuşmak için kendimize yaklaştırdık.

Bu ayette ve Bakara Suresi’nin 253. ayetinde açıkça zikredilmemesine rağmen Cenab-ı Hak ile konuşma şerefine nail olan peygamber Hz. Musa’dır. Nitekim bundan bir önceki ayet-i kerîmede Yüce Allah, Hz. Musa’nın ihlâsa erdirilmiş seçkin kul olduğunu beyan etmektedir. Bundan dolayı İslâmî

literatürde ve edebiyatımızda Musa (as), Kelîm ismiyle vasıflandırılmaktadır. Vusûlî, sözün özü olarak Musa Kelîm ve söz yaratılmadan önce aşkından Tur dağına çıktığını bildirerek ilgili ayete telmihte bulunur:

Ben Tûr-ı 'ışka çıkmış-ıdum hâsıl-ı kelâm
Mûsî Kelîm ü dahı kelâm olmadın henûz (69/5)

2.35.Tâ-hâ, 20/6

Göklerdeki, yerdeki bu ikisi arasındaki ve toprağın altındaki her şey, yalnızca O'nundur.

Her yaratılanın Cenab-ı Hakk'ın olduğunu bildiren ayette geçen *tahte's-serâ*; *toprağın altındaki* anlamında tamlamadır. Tasavvufta gönlünü Yüce Yaratıcıya veren âşıklar, şeriat, tarikât, marifet ve hakikât yolundan geçerek sevginin en üst noktasına ulaşırlar (Uludağ, 1995: 604). Vusûlî, *tahte's-serâ* ibaresine lafzî iktibasla bazen toprağın altında bazen Süreyya yıldızının üstünde olan âşıkların tasavvufta geçirdikleri aşamayı hatırlatır:

Gehî *tahte's-serâ*dayuz gehî fevk-i Süreyyâ-dâ-yuz
Gehî ser-tâc-ı 'uşşâkuz geh olur hâk-i râhuz biz (67/2)

2.36.Ahzâb, 33/72

Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. (Eğer bunun gereğini yapmaktan kaçınırsa) cidden o çok zalimdir, çok cahildir.

İnsanoğlu, kâinatın en değerli yaratılanı olarak ezelde kendisine teklif edilen *emaneti*; farzları ve yükümlülükleri Allah Teâlâ'nın mağfiretine, hikmetine sığınarak kabul etmiştir. Koruması güç olan bu *emaneti*, gökler, yer ve dağlar kabul etmemiştir. İşte insan yüklediği bu *emaneti* nefesine uyararak Cenab-ı Hakk'ın emirleri doğrultusunda değil de kendi arzularına göre yaparsa cahil ve zalimlerden olacaktır (Yazır, 2008: 6/580). Aşağıdaki beyitte Şîrîn'in dudağının Ferhâd'ın gönlündeki aşk acısını bilmediğini anlatan Vusûlî, o aşk acısını dağlar yüklense bile dağların çekemeyeceğini anlatarak ayete mânen iktibasta bulunur:

Ol leb-i şîrîn ne bilsün çekdügin Ferhâd-ı dil
Ey VUSÛLÎ çekmeye urulsa ger taglara ol (124/5)

2.37.Duhân, 44/54

İşte böyledir. Hem de onlara, iri gözlü hurileri eş yaptık.

Ahret hayatı hakkında en doğru bilgiler yine hidayet rehberi olan Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmektedir. Dünyada salih amel işleyen müminlerin ebedî kalacakları cennetin kısımları özel isimleri ile 26 ayette zikredilmektedir. Bu ayette ise cennet yurduna girmeyi elde eden müminlere arkadaşlık edecek huriler vasıflandırılmaktadır. Burada ve iki ayette daha nitelenen hurilerin

gözleri, iri olarak tanıtılmaktadır (Tûr, 52/20; Rahmân, 55/72). Daha sonra Vâkı'a suresi 22. ayette ise iri gözlü huriler, sedef kabuğu içinde saklı incilere benzetilmekte böylece müminler cennete girecek ameller yapmaları için teşvik edilmektedir. İşte Kur'an'da bu kadar ayrıntılı beyan edilen cennet hurilerinden ilham alan Vusûlî, sevgiliyi cennet kızına benzeterek vaizin cenneti överek göklere çıkardığını fakat cennetin, sevgilinin mahallesi kadar güzel olduğunu bilmediğini söyler:

Bilmezem kûyun kadar ver-mıdır ey hûr-ı cinân
Gerçi vâ'iz ögerek göge çıkardı cenneti (183/3)

2.38.Necm, 53/9

(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu.

Ayette Hz. Peygamber'in miraç hadisesinde ulaştığı makam bildirilmektedir. İki yay aralığı manasına karşılık gelen kelime; Arapçada *kâbe kavseyn* olup bununla Arapların bir anlaşmaya varacakları zaman uzlaştıkları meselede hemfikir olduklarını göstermek için iki yayın kabını birleştirip tek ok atmak suretiyle aralarındaki birliktelik sembolize edilmektedir. Böylece *iki yay* kadar yaklaşma ile Kutlu Nebî'nin Cenab-ı Hakk'a manevî yakınlığı anlatılmaktadır (Yeniterzi, 1993: 120). Aşağıdaki beyitte aşktan bükük boynuyla ah okunun yayı olan şairimiz, *kâbe kavseyn* makamının duasının okuna menzil olduğunu anlatır, ayete kısmî ve lafzî iktibas yapar:

Du'âmuz okına menzil makâmı *kâbe kavseyn*ün
Hamîde kaddümüzle bir kemân-ı tîr-i âhuz biz (67/3)

2.39. Hadîd, 57/20

Bilin ki dünya hayatı, ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aramızda bir övünme, mal ve evlat çoğaltma yarışıdır. Bu tıpkı şuna benzer: Bir yağmurun bitirdiği bitki, ekincilerin hoşuna gider. Sonra o bitki kurur da sen onu sararmış halde görürsün. Sonra da çer çöp olur (işte dünyadaki her şey de böyledir). Ahirette ise (günahkârlara) şiddetli azabı (iyilere de) Allah'tan mağfiret ve hoşnutluk vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir faydalanmadan başka bir şey değildir.

İslâm, tevhid akidesi üzerine kurulu bir dindir. Bu sebeple insanların kendilerine zulmetmemeleri, mutlak surette iman etmeleri için dünya hayatının geçiciliği; *oyun ve eğlenceye* benzetilerek Kur'ân-ı Kerîm'de iki ayette daha beyan edilmiştir (En'âm, 6/32; Muhammed, 47/36). Ayrıca üç ayet-i kerîmede ise dünya hayatının gökten inen yağmurla yeşeren bitki olduğu fakat bunun kalıcı olmadığı bildirilmiştir (Yûnus, 10/24; Kehf, 18/45; Zümer, 39/21). Vusûlî, ayetten ilhamla dünyayı, tarlaya benzeterek gökkuşağının bir yerden başka yerde belirmesi gibi dünyaya meyletmediğini bildirir:

Dilâ kavs-ı kuzah tek tevsen-i gerdûna baş koşmam
N'edeyim mezra'-ı dehri ne çiftüm ne oragumdur (48/4)

Vusûlî, ayette beyan edilen dünya hayatını bahçeye benzetir. Dünya bağının dinlenme yeri olmadığını, bunlara aldanmaması gerektiğini dile getirirken ırmak kenarından geçilmesini, servi ve çınara meyledilmemesini öğütler:

Bâg-ı cihânı sanma ki cây-ı karârdur
Serv ü çenâra meyli ko geç cûy-ı bârdan (136/4)

2.31.Leyl, 92/5-7

Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah'a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz.

Cenab-ı Hakk'ın birliğine inanan ve inancını kalben tasdik ederek söyleyenlerin mükâfatlandırılacağı beyan edildiği bu ayetler, İslâm'ın özünü; tevhidi oluşturmaktadır. Kalp ile inanan bir kişi diliyle de tasdik ettiği zaman Yüce Allah'ın vaadi doğrultusunda dünya ve ahirette sonsuz mutlu olacaktır. Şairimiz, tevhid şarabına ne Cem'in ne de Cemşit'in sahip olduğunu anlatır. Sonrasında o tevhid şarabını içen kimsenin Hızır gibi sonsuz mutluluğa kavuşacağını anlatarak ayetlere tedâide bulunur:

Ey gönül şol mey ki derler bâde-i tevhîd ana
Ne anı Cem gördi mâlik oldu ne Cemşid ana
Dest-i sâkîden şu kim nûş eyledi ol bâdeyi
Hızırveş oldu müyesser devlet-i câvîd ana (1/1-2)

3. Vusûlî Divânı'nda Geçen Hadis-i Şerifler

3.1. Fakirlik övüncümdür, onunla iftihar ederim.

İslâm dininde fakirlik iki çeşittir. Birincisi dinen hoş görülme-yen maddî fakirlik; fakr-ı sûrî, kişinin çalışmadan veya başkalarından bekleyerek sefâlete düşmesidir. İkincisi ise fakr-ı mânevî veya hakikî olup insanın kendisini tamamen Allah Teâlâ'ya vermesi, Yüce Yaratıcıya ait olduğunu bilerek hayatını İslâm'ın emirleri doğrultusunda inşa etmesi demektir. Bu şekilde yaşayan kişiler Hz. Peygamber'i örnek aldıkları için fakirlikleri ile övünür, dünyalık geçimliklere fazla önem vermeden yaşarlar. Vusûlî, yukarıdaki hadise lafzen iktibasla ödünç saltanat elbisesi ile övünmediğini; dünyada yokluk ve fakirlik elbisesinden utancı olmadığını anlatır:

Libâs-ı 'âriyet-i saltanatla fahr etmem
Pelâs-ı fakr u fenâdan cihânda 'ârum yok (99/2)

3.2. Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır.

Hiz. Peygamber'in amcasının oğlu, damadı, henüz on yaşında İslâm ile şereflenen Hiz. Ali, dinî ilimlerdeki derin bilgisi ile de meşhur olup, tefsir, hadis ve fıkihta sahabenin ileri gelenlerindendir. Hiz. Peygamber'in verdiği bilgileri kabul eden, yasakladıklarından vazgeçen (Haşır, 59/7) Hiz. Ali, bu hadis-i şerifte bildirildiği üzere ilmin şehrine benzetilen Peygamber Efendimizin yolunda Allah Teâlâ'nın birliğinin, tevhid nurunun anlaşılmasında ilim şehrinin kapısı kabul edilmiştir. Vusûli, yukarıdaki hadise çağrışımla Hiz. Ali'nin fazilet nurundan ilim elde etmeyenlerin mum gibi cehalet karanlığında ömürlerini telef edeceklerini anlatır:

Nûr-ı fazlundan sular kim 'ilm kılmaz iktibâs
Zulmet-i cehl içre şem' âsâ eder 'ömrin telef (97/3)

Hayatını İslâm'a adayan, ilimdeki derin bilgisi ile her zaman insanların hidayete erişmesi için çalışan Hiz. Ali, kabrinin Necef'te olmasından dolayı Necef'in incisi; Dürr-i Necef olarak anılmaktadır. Şairimiz, ikram denizinin hududu olmayan Hiz. Ali'ye bu isimle seslenir, lütfunun avucundan her katreye hediye ulaşırsa ne olur diyerek yukarıdaki hadis-i şerifi çağrışım yapar:

Bahr-i in'âmın çü bî-haddür eyâ Dürr-i Necef
Keff-i lutfundan n'ola her katreye erse tuhaf (97/1)

Ayrıca kendisini ilimle donatan yiğitlik ve cesaret sahibi Hiz. Ali, tüm savaşlarda Kutlu Nebî'nin yanından bir an olsun ayrılmamış, İslâm sancağının dalgalanmasında bilgisinin yanında kahramanlığıyla da son derece önemli görevler üstlenmiştir. Vusûli, İslâm'ın Hiz. Ali'nin kılıcının arkasında rahata kavuştuğunu böylece herkesin O'nun temiz kişiliğinden şeref bulduğunu dile getirirken Hiz. Peygamber'in hadisine tedâide bulunur:

Ehl-i İslâm arkasında tıgunun etdi huzûr
Cümle 'âlem zât-ı pâkünden senün buldı şeref (97/2)

3.3. Kendini bilen, kuşkusuz Rabbini de bilir.

Hadis olduğu şüpheli görülen bu söz hakkında ünlü bilginlerden Nebevî, lafzının olmasa bile anlamının sahihliğini bildirmiştir. Mutasavvıflar da "Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir?" (Bakara, 2/130) ayeti ile "Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da kendilerine kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın " (Haşır, 59/19) buyruğunu delil göstererek bu hadis-i şerifin doğru olduğunu haber vermişlerdir (Yeniterzi, 1993: 159). Nitekim insanın kendini bilmesi demek nefsi arzularının peşinde koşmayıp tevhid ilkesini kendilerine önder kılan ariflere uyması böylece aciz yaratılan olarak zayıflığını bilerek (Nisâ, 4/28) zafiyetlerini terk etmesi, yaşamını ezeli ve ebedî olan Cenab-ı Hakk'ın emirleri üzerine oturtmasıdır. Vusûli, Hiz. Peygamber'in bu hadislerine lafzî iktibasla *men 'aref/kendini bilen* sırrını keşfetmeyen kişinin kendi benliğine giremeyip şahun kim olduğunu anlayamadığını dile getirir:

Bilmedi ol şâhı kimdür nefesine yol bulmayıp
Ey VUSÛLÎ kime keşf olmazsa sırr-ı man 'araf (97/5)

3.4. Ölmeden önce ölünüz.

Hiz. Peygamber, bu hadis-i şeriflerinde ölmeden önce ölünmesi gerektiğini bildirmektedirler. Nitekim dindeki itaatlerin hepsi aciz insanın Ganî olan Allah Teâlâ'ya karşı bağıllığını, muhtaçlığını (Muhammed, 47/38) bildirmesi böylece güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilen Hiz. Peygamber'in yolunda ilerlemesi amacıyla gerçekleştirilen kulluk vazifeleridir. İtaatlerini bu amaçla gerçekleştiren kul, nefsinin peşinden koşmadan yaptığı her ameli sadece Yüce Yaratıcının rızasına nail olmak için yapar dünyalık işlerden dolayı kaygılanmaz, toplumda huzur veren kişi olarak ölmeden önce ölümü, ahirette hesaba çekilmeyi düşünür. Ayrıca ölmekten de korkmaz. Vusûlî, temiz ruhunun bedenini gösterişinden kurtulduğu için ölmeden önce öldüğünü bu sebeple ecelden korkusunun olmadığını dile getirerek yukarıdaki hadise mânen iktibasta bulunur:

Sâdedür âlâyiş-i tenden çü rûh-ı pâkümüz
Ölmüşüz ölmezden ön yokdur ecelden bâkümüz (73/1)

4. Sonuç

Divan incelemesinin yapıldığı bu çalışmamız ile Türk edebiyatının mütevazî şairlerinden Vusûlî'nin Kur'ân-ı Kerîm ve Hiz. Peygamber'in hadis-i şeriflerinden nasıl faydalandığı incelenmiş, şiirlerindeki iktibas sanatı ve iktibasa bağılı telmih sanatı ile tedâiler yorumlanmaya çalışılmıştır. Vusûlî, ayetlerin ve hadis-i şeriflerin bir kısmını alarak vezin gereği kısmî iktibasta bulunmasının yanında daha çok iktibas gibi manaya dayalı olan telmih sanatını gerçekleştirerek beyitlerinde Kur'an'da beyan edilen peygamberlerle önemli unsurları hatırlatmış ve bunlara tedâide bulunmuştur. Vusûlî, Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilen peygamberlere has bazı mucizeleri teşbih unsuru olarak kullanmış, bu mucizeleri sevgili ile özdeşleştirmiştir. Vusûlî Divanı'nda daha çok telmihte bulunduğu ayet ve hadislerle lafzen kısmî iktibaslar görülmektedir.

5. Kaynaklar

- ER-RÂZÎ, F., 2008, "*Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*", Huzur Yayınevi, İstanbul.
----- 2008, "*Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*", TDV Yayınları, Ankara.
ÖZTÜRK, N., 2013, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 43, "*Vusûlî*" Maddesi, Diyanet Yayınları, İstanbul.
TAŞ, H., 2008, "*Vusûlî Dîvân İnceleme-Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin*", Gençlük Kitabevi, Konya.
ULUDAĞ, S., 1995, "*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*", Marifet Yayınları, İstanbul.
YAZIR, M. H., 2008, "*Hak Dîni Kur'ân Dili*", Huzur Yayınevi, İstanbul.
YENİTERZİ, E., 1993, "*Dîvan Şiirinde Na't*", TDV, Ankara.